

'VRAAGT EEN BON' (deel 8)

J.W. Hagenbeek †

Bewerkt door C. Vissenberg en J. van Eijck

VERHALEN ROND HET TOLHUIS AAN DE ELSPETERWEG 1863 – 1939

Over hygiëne gesproken.

Aan het tolhuis was een groot wit bord bevestigd, waarop in sierlijke zwarte letters stond geschreven: "Het toltarief bedraagt." Daaronder volgde dan een opsomming van de bedragen, welke men diende te betalen voor de tolboom, waarop met grote letters stond geschilderd "Vraagt een bon", open ging en men zijn weg kon vervolgen. Het was in die tijd een vaste gewoonte, dat vishandelaren uit Elburg op bepaalde tijden hun waren aan de man trachtten te brengen in Doornspijk, Nunspeet, Elspeet en Vierhouten. In de haringtijd was het een zeer karakteristieke figuur, die op een handkar de pas gevangen haring vervoerde en luid schreeuwend zijn waren aanbood: "Hering, panhering, ze leven nog, ze springen nog, verse panheeeeeering!" Deze steeds weer opklinkende roep lokte de vrouwen uit de huizen en gretig werd de verse lekkernij gekocht. Zo ook door Willempje aan het tolhuis. Weliswaar was het springen der haringen gedurende de tocht van Elburg naar het tolhuis wat minder geworden, maar de kwaliteit was toch nog goed. De vishandelaar zette zijn kar neer en bood zijn waren aan Willempje aan. De verkoop ging meestal per tal. Een tal bestond uit een 20-tal haringen. De verkoop kwam maar niet zo tot stond, want Willempje probeerde steevast af te dingen. Nadat ze het eens geworden waren werden de nog zwak spartelende haringen in een platte kist afgeleverd en begon het schoonmaken. Daarna werden ze aan stokken geregen en gedroogd. Sommige mensen rookten ze in de schoorsteen van de open haard, maar Willempje had zo haar eigen methode. De haringen aan de stokken werden op het bord met de toltarieven gehangen en daar hingen ze in weer en wind te drogen. Wanneer de brandende zon er op scheen, maakten ook de vliegen hun opwachting, maar het was een kniesoor die daar op lette. Nadat ze hard gedroogd waren, werd aan de consumptie begonnen en niemand van het tolgaardersgezin die er ooit ziek van is geworden

De klompenband.

In de nabijheid van de tol moest jong bos aangeplant worden en een ploegje gemeentearbeiders verrichtte de voorbereidende werkzaamheden door middel van het graven van puntjes waarin straks de jonge boompjes geplant moesten worden. Bij het ploegje bevond zich ook de kameraad van Gerardus, de man van de haas in de kwekerij. Gerardus zelf was er nu niet bij, hij had andere opdrachten te vervullen.

De jongste zoon van de tolgaarder kwam regelmatig een kijkje bij de mannen in het bos nemen, maar vooral bij de kameraad van Gerardus, die behalve om zijn kennis van stropen, ook bekend was als een ras-grappenmaker. Op een dag was de tolgaarderszoon weer op het werkkerrein aanwezig en de grappenmaker zei met een zielig gezicht tegen hem, dat zijn klomp gebroken was en of de jongen nu maar aan zijn moeder wilde gaan vragen, of ze nog een klompenband had. Klompenbanden, bestaande uit een stalen strip, werden gebruikt voor reparatie van de klomp, wanneer het bovenste gedeelte van het schoeisel was gebarsten of er geheel afgebroken was. De jongen ging naar huis en bracht de boodschap over. Moeder zocht in de schuur, maar hoe ze ook zocht, er was geen klompenband te vinden. "Zeg maar dat ik er op het ogenblik geen een heb," zei ze tegen haar zoon en deze bracht de boodschap over. De grappenmaker zei, dat hij zeker wist dat de tolgaardersvrouw wel klompenband had, en nog wel hele goeie. "Ze hangen op de heerd." (heerd = de mooie kamer). De jongen ging weer terug en herhaalde wat de bosarbeider had gezegd. Nu begon moeder fijntjes te lachen en peinzend zei ze tegen de niet begrijpende zoon: "Nu weet ik geloof ik wel wat hij bedoelt, kom maar mee." In de kamer waarin men alleen zondags huisde, hingen aan de zolder, geregen aan eikenstokken, een groot aantal worsten. Dit waren producten, afkomstig van een varken dat geslacht werd voor eigen consumptie, de slager was te duur. Moeder pakte een houten trap, klom er op en sneed een heerlijke boerenmetworst van de eikenstok. "Hier," zei ze, "geef die maar, ik geloof dat hij dit bedoelt." Verbaasd ging zoonlief terug naar het bos en overhandigde de worst. Breed lachend zonk de man op één van zijn knieën en streelde het heerlijke stuk eten. "Zie je wel," zei hij, "ik wist wel dat je moeder fijne klompenbanden had." Er werd in het bos en in de gezinnen van de arbeiders nog wekenlang over de klompenbanden van Willempje van de tol gepraat.

De jongens er uit, de meisjes er in.

Steeds meer kwam de Veluwe in de belangstelling van de stedelingen te staan. De hotels en pensions deden, ondanks de aanwezigheid van de tol, goede zaken. Maar ook het kamperen nam steeds in omvang toe. De bepalingen hiervoor waren erg soepel. Weliswaar was er een officieel gemeentelijk kampeerterrein bij "Halfweg", maar niemand zei er iets van, wanneer er ook op andere plaatsen tenten werden geplaatst. Ook in het bos bij het tolhuis kwamen kampeerdere hun opwachting maken; vaak jaren achteen dezelfde families, maar ook gasten, die maar enkele nachten bleven. Met de vaste kampeerdere ontstonden hechte vriendenbanden. Zo ook met een familie uit het westen van het land. Reeds vele malen werd het tolgaardersechtpaar door hen uitgenodigd om eens een tegenbezoek te brengen. Na allerlei re-

**NIEUWSGIERIG?
WIJ PRESENTEREN ONS OP
WWW.BREDEWOLD.NL**

BREDEWOLD
GRAFISCH BEDRIJF

Rondweg 76, 8091 XK Wezep Postbus 86, 8090 AB Wezep
Telefoon (038) 376 33 90 Telefax (038) 376 53 03
E-mail info@bredewold.nl Internet www.bredewold.nl

gelingen voor het beheer van de tol getroffen te hebben, gingen Gerardus en Willempje, vergezeld van hun jongste zoon, op reis. Het was een heel avontuur, zo'n verre reis per trein. Ze keken hun ogen uit naar al die wisselende landschappen en de ontelbare woningen in de steden. Op de plaats van bestemming aangekomen werden ze allerhartelijkst ontvangen. Alles moest bezichtigd worden en de Veluwenaren genoten volop van alles wat ze zagen en hoorden. Ook was er een avontuurtje aan verbonden voor de jongste zoon, reeds de eerste dag van het verblijf bij de kampeersfamilie. Gezeten tussen vader en moeder had hij al diverse malen de kamer opgenomen, maar nergens een w.c. ont-

dekt en hij moest toch zo vreselijk nodig. Hij hield het niet meer uit en dus vroeg hij waar 'het huisje' was. Thuis noemden ze de w.c. zo en het was bij het tolhuis dan ook inderdaad een klein hokje, waarin een ton was bevestigd waarin je de natuur zijn gang liet gaan. De stadse mevrouw begreep hem wel en nam hem mee naar de gang waar een keurige w.c. compleet met waterspoeling aanwezig

was. Na gedaan te hebben wat hij al zo lang had moeten doen, kwam zoonlief voor het grote probleem te staan, hoe je die closetpot weer schoon moest krijgen. Een emmer of een kan water stond er niet, het zweet brak de jongen uit. Opeens zag hij een dun ketinkje hangen, hij trok er eens aan en opeens kwam er een stroom water die alles keurig schoon spoelde. Gerustgesteld ging hij terug naar de kamer en nam zijn plaats weer in. Maar o schrik! Nog steeds hoorde hij water ruisen Angstig bedacht hij, dat hij iets fout had gedaan en toen het eindelijk stil werd, dacht hij niet anders dan dat de gehele gang vol water zou staan. Hij was dan ook niet weinig verbaasd en nog meer opgelucht, toen iemand anders naar de w.c. moest en hij weer hetzelfde geluid hoorde. Er was blijkbaar niets aan de hand. Hoe kon hij als tolgaardersjongen ook weten, dat de stortbak steeds weer vol water moest lopen Een ander avontuur werd in het tolhuis zelf beleefd. Er waren weer eens kampeersdames gekomen, ditmaal twee meisjes die in een klein tentje enige dagen en nachten in het bos wilden doorbrengen om te genieten van de prachtige natuur. Zoals alle kampeersdames vroegen ook zij of ze water uit de pomp mochten gebruiken en of ze brood bij de broodventer konden bestellen. Het begon allemaal zo mooi, een stralende dag en zingende vogels. Dat beloofden fijne vakantie-dagen te worden, zoals zo vaak in Hollandse zomers stak tegen de avond de wind op en alles wees op regen. Maar de tent van de dames was van een goede kwaliteit, dus wat kon er gebeuren.

Maar Zoals de zee bij harde wind buldert, gaan de dennenbomen ruisen en kraken. De dode takken vallen uit de bomen en het tentzeil boldert. De dames deden geen oog dicht. Met de dekens om zich heen geslagen zaten ze angstig te luisteren naar al die vreemde nachtelijke geluiden van het Veluwse bos. Opeens meenden zij iets om de tent te horen sluipen. Nu stond hun besluit vast: vluchten naar de tolgaarderswoning. Bij het eerste bonzen op de achterdeur was Gerardus wakker en schrok toch wel toen de dames naar binnen stormden. De petroleumlamp werd aangestoken en Willempje kwam kijken wat deze consternatie te betekenen had. Hakkellend en stotend vertelden de dames hun ver-

*Kamperen bij de Tol;
liggend van links naar rechts Gerardus Hagenbeek en zijn vrouw Willemetje Boeve.*

haal en of Gerardus al zei, dat het allemaal niets betekende, de kampeersters waren met geen stok meer naar hun tent te krijgen. Goede raad was duur. De enige mogelijkheid was, dat ze in het bed van de beide jongste zonen gingen slapen en deze maar op zolder samen in een 1-persoonsbed. De dames, o zo dankbaar, kropen in het warme, zo juist verlaten bed. Of ze het niet erg vonden in zo'n warm bed? Al hadden ze op de stenen vloer moeten slapen De volgende morgen vertrokken ze, een illusie armer, een ervaring rijker (wordt vervolgd)

Verkoop boekjes Open Monumentendagen

De stichting Open Monumentendag geeft jaarlijks een boekje uit met daarin een overzicht van de diverse soorten monumenten en hoe men daar tegen aan kijkt. De oudheidkamer heeft een aantal van deze boekjes in huis en wil die, ten verkoop, aanbieden aan leden van Nuwenspete. De winkelprijs voor deze boekjes is € 15,-; bij ons betaalt u slechts € 12,50.

De titels:

- Huis & Haard, Monumenten van het wonen, uit 2001;
- Boerenbouw, Monumenten van het agrarisch bedrijf, uit 2003;
- Merck toch hoe sterk, Monumenten van verdediging; uit 2004;
- Gebouwd op geloof, Monumenten van religie, uit 2005.

Heeft u belangstelling voor één, of meerdere, van deze boekjes, neemt u dan contact op Cora Molenkamp, tel. 0341-254646.